

o nužnosti redefiniranja mirovnih rješenja između Italije i Jugoslavije (od Ugovora o miru pa nadalje).

To je jedan od razloga zašto autor u petom poglavlju (utjecaj Osimskih sporazuma na pozitivnopravnu strukturu Republike Hrvatske) razmatra utjecaj Osimskih sporazuma na hrvatsko i slovensko pozitivno pravo. Pri tome polazi od općih izvora međunarodnoga prava u pitanjima sukcesije države, kao i posebnih međunarodnopravnih arbitražnih mišljenja koja su postavili u ime europske zajednice eminentni pravni stručnjaci predvođeni nekadašnjim predsjednikom francuskoga Ustavnog suda Robertom Badinterom. Autor govori i o pitanjima sukcesije državne granice, pitanjima statusa nacionalnih manjina i slično.

Umjesto zaključka autor razmatra aktualne talijansko-hrvatske odnose od njihova nastanka (1992. godine) propitujući razne dimenzije njihovih sadržaja s mogućim izazovima i prijedporima. Prisutna je optimistična tendencija hrvatsko-talijanskih odnosa kao primjera Europi. Pokraj bogate bibliografije svakako treba spomenuti sažetak na hrvatskom i engleskom te na talijanskom i slovenskom jeziku. Riječ je o knjizi aktualnog sadržaja koja zasigurno može poslužiti znanstvenoj, ali i široj javnosti.

Ana Anić

Darko Bekić, *Vojin Bakić ili kratka povijest kipooslavije*, Profil, Zagreb 2007, 281 str.

U ljeto 2006. godine uređena je spomen-soba Domovinskog rata u Gradskom muzeju u Požezi. Zgrada muzeja nalazi se u najstarijoj građevini na jednom od najljepših baroknih trgova u Hrvatskoj. Iako malena, uređena je korektno, prema pravilima muzejske struke. Problem je jedino što se među poginulima, slikama borbi i izbjeglica, uopće ne

spominje “druga strana”, pa tako ni rušenje spomenika Ustanku naroda Slavonije u Kamenskoj. S jedne strane to čudi, jer činjenica da su najveći apstraktni spomenik na svijetu srušile hrvatske snage nije bio skriven, pa ni skrivan. Početkom siječnja 1992. Križni štab Požege, na čijem je čelu bio kasniji dugogodišnji župan Anto Bagarić, je izjavio kako su pojave miniranja kuća djelo “direktnih protivnika hrvatske vlasti i pravnog poretka” (vidi moj članak *Vrijeme uspona i stagnacije, Požege od 1945. do 2004., Pokušaj skiciranja povijesti grada u drugoj polovici 20. stoljeća*, Historijski zbornik LVI-LVII, Zagreb 2003./2004., 39-69.). O rušenju spomenika otvoreno se govorilo u različitim forumima. Povjesničar umjetnosti Radovan Ivančević je i tijekom konferencije o Exatu 51 u Zagrebu početkom 1999.g. rekao, pokazujući fotografije Bakićevih volumena iz Kamenske i novog Guggenheimovog muzeja u Bilbau, kako ćemo jednoga dana morati obnoviti i neke srušene spomenike, baš kao što obnavljamo gradove i sela. Slično je pisao i Zvonko Maković i neki drugi.

Svima onima koji su odrastali između Slavanskog Broda, Nove Gradiške, Pakraca i Požege Bakićev spomenik bio je nezaobilazna točka “službenog” pionirsko-omladinskog života. Ispod spomenika, na brežuljku Blažuj, nalazio se grob Nikole Demonje, zapovjednika 12. slavonske udarne brigade. Učenici požeške i zagrebačke škole nazvane po ovom narodnom heroju tamo su redovito odlazili. Tek nešto dalje bio je mozaik Ede Murtića posvećen Šušnjarskoj bitki, sve na putu prema Zvečevu. Kada su započele operacije oslobađanja toga dijela Požeštine 1991. godine, hrvatske su tenkovske postrojbe vjerovala da bi spomenik, pogode li ga, mogao pasti na položaje srpskih pobunjenika koji su bili u njegovom podnožju, brežuljku poviše sela Kamenska. Granate su, ipak, prolazile kroz aluminijsko tkivo spomenika a da nisu poremetile njegovu statiku. Tek kasnije,

nakon ratnih operacija, spomenik je uništen. Golemi hotelski kompleks na Zvečevu, vlasništvo tvornice “(Rade) Končar”, sjedište štaba četničkih postrojbi, razoren je do temelja nakon što je ispražnjen. Kada je saznao za rušenje Bakićeva spomenika i samoubojstvo njegova sina, Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, poslao je Bakiću Darka Bekića da mu izrazi sućut zbog gubitka sina, ali i vandalizma u Slavoniji. “Naši su mu minirali i onaj veliki spomenik u Kamenskoj. (...) (A) što se tiče Kamenske, reci da je to djelo neodgovornih elemenata, da hrvatska država nema ništa s tim i da će sve biti dovedeno u prethodno stanje”, napisao je Darko Bekić (str. 226) o razgovoru s Tuđmanom. Danas više nema ni Kamenske, niti nekih od susjednih sela. Ponešto se kuća obnovilo, ali sve je uglavnom prazno i prodaje se čim obnova završi.

Knjiga Darka Bekića *Vojin Bakić ili kratka povijest kiposlavije* vjerojatno će svakome tko bolje pozna Požeštinu najprije izazvati ovakve asocijacije. Ona na kraju aktualizira pitanje hrvatskih ratnih trauma, događaja koji su učinjeni, a nisu se smjeli dogoditi. Hrvatska 2007. godine još uvijek vrlo sporo i teško progovara o traumatičnim i teškim epizodama iz svoje prošlosti. Taj je izvor ne-lagode trajan, ali se ne čini ni izdaleka dovoljno da bi se riješio. U isto vrijeme postoji i problem različitih ritmova prolaska vremena, različitih hrvatskih stvarnosti. Ono što je moguće u Zagrebu, nije moguće stotinjak kilometara južnije ili istočnije. U jednoj se stvarnosti o nečemu barem može govoriti, u drugoj se nije odmaklo čak ni toliko: ono što svi znaju, ne spominje se. Razlika između bogatog središta i siromašnih krakova države tako se vidi i na ovom primjeru.

Višestruki veleposlanik RH, danas ambasador u Kraljevini Maroku, Darko Bekić dugo je godina bio znanstvenik. Povjesničarima je najpoznatiji po knjizi *Jugoslavija u Hladnom ratu*, objavljenoj još 1988. godine.

Biografija Vojina Bakića nije životopis jednog umjetnika, već više pripovijest o tome kako je velika povijest Hrvatske presijecala život umjetnika za kojeg Bekić drži da je jednako velik kao Nikola Tesla u znanosti. Dijelovi koji procjenjuju umjetnički opus uglavnom su preuzimani iz objavljenih monografija i radova povjesničara umjetnosti – Makovića, Tonka Maroevića i drugih. Medijski je popraćena solidno, ali ponovo zbog razmjerno marginalnih stvari. Dijelom zbog toga što je Bakićeva unuka Ana-Martina postala suprugom unuka Franje Tuđmana Dejana Košutića s kojim živi u Beogradu (dugačak članak Tomislava Čadeža u *Jutarnjem listu* naslovljen je *Djed žene Dejana Košutića živio je na sav glas*). Mediji su potom vrlo detaljno pisali o životu Vojina Bakića koji je bio raspolučen između Erosa i Thanatosa, o alkoholu, seksu i krvi. Tu je tezu Bekić u knjizi istaknuo na više mjesta, ali je nikako nije vulgarizirao.

Riječ u podnaslovu knjige – “kiposlavija” – neologizam je Otona Glihe, umjetnika koji je tako ironizirao, pa i negodovao, zbog ogromne spomeničke gradnje, vjerojatno i golemih honorara privilegiranih umjetnika u bivšoj Jugoslaviji. Bekićeva knjiga je također otvorila propitivanje i tog fenomena. Do sada je to prije svega bio interes stranaca (primjerice, Max Bergholz, bivši zagrebački Fulbrightovac sa Sveučilišta u Torontu, o tome piše doktorat). Sjećanje i izgradnja sjećanja na Drugi svjetski rat, revoluciju, bio je važan dio djelovanja Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR). Oni su se pretvorili u aktiviste sjećanja, čuvaru mjesta kojih je do 1961. u Jugoslaviji podignuto 14.402 (groblja, spomen-obilježja i spomenika). Bakić je stvarao puno, najprije zanatski precizno, ali figuralno. Potom je postajao sve slobodniji, raspjevani majstor apstrakcije. Tako je on i autor spomenika narodnom ustanku u Kolašinu, svojoj ubijenoj braći u Bjelovaru, ali i spomenika u Kamenskoj i na Petrovoj gori. Odnos umjetnika

i režima, ukusa Josipa Broza Tita i ostalih političara kao važan korektiv spomeničkih narudžbi, još je jedno pitanje otvoreno ovom knjigom.

Biografija Vojina Bakića iz pera Darka Bekića izvanredno je čitka. Bekić je koristio zapise o Bakiću, razgovarao s nizom suvremenika, ponešto i sam arhivski istraživao. Možda bi previše bilo govoriti o poetskom stilu, ali knjiga je napisana zarazno i doista ju je teško ne dočitati. Suzdržana u dijelovima, dobro je opisala čovjeka čije je najdublje pokretačko gorivo ipak ostalo skriveno. Bakić je imao razmjerno sretno rano djetinjstvo kojeg je ograničila smrt oca, nakon čega dječak počinje slikati. Početkom rata ubijena su mu četiri brata. Slijedilo je samoubojstvo žene. Izgorio mu je umjetnički atelje s radovima i skicama. Na kraju mu se ubio sin. Nije dokraja odgovoreno kako je zaboravljao sve tuge i je li doista mogao pronaći zaborav i utjehu u putenim užicima i umjetnosti.

Ponegdje je Bakića u tekstu više, negdje se jasnije njegova osobna priča prelama kroz ukupnu povijest Hrvatske i Jugoslavije. Katkada je to majstorski izvedeno. Najuspjelije, čini se, u opisu Nezavisne Države Hrvatske i položaja Bakića koji je kao umjetnik izlagao u Berlinu, Bratislavi i Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Bakić je bio Srbin i kratko je zatvoren u ustaškom zatvoru, prešao je na katoličanstvo kako bi se oženio Hrvaticom. Nije otišao u partizane. Bakić je bio najbolji pokazatelj sivih prijelaza u NDH. Izlagao je i režim ga nije samo tolerirao, već i priznao. Dramatična je scena s Četvrtе izložbe umjetnika NDH u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1944. godine. Otvorio ju je Julije Makanec, ministar prosvjete, koji je bio Bakićev gimnazijski nastavnik, pa prvi ustaški gradonačelnik Bjelovara. Vjerojatno je Makanec bio najizravnije upetljan u ubojstvo braće Bakić. "Ako opravdano pretpostavimo da je otvorenju izložbe prisustvovao i Vojin Bakić, ima li smisla nagađati o tome što je,

pred Bakićevom skulpturom, mislio Makanec, a o čemu je razmišljao Vojo, stojeći negdje u pozadini?", piše Bekić (str. 68).

Nakon završetka rata, Bakić je nastavio biti nepolitičan. Sudbina obitelji i nesumnjivi umjetnički genij učinili su da vrlo brzo postane institucija. Taj dio teksta, napose spajanje velike povijesti s privatnim zbivanjima, manje su uspjeli, slabije iznijansirani. Primjerice, Bekić piše kako: "Unitarističke i velikosrpske snage u SKJ, koje su činile apsolutnu većinu u federaciji (u svakom glasanju na saveznoj razini one su redovito pobjeđivale s 5:1 protiv hrvatskih glasova), prihvatile su X. sjednicu CK SKH kao najveći politički izazov u poslijeratnoj Jugoslaviji, veći i opasniji od "slučaja Đilas", pa i "slučaja Ranković" (str. 170). Nevjerojatno je pojednostavljivanje proglašavati srpske liberalne, koji su 1970. bili na vlasti u Beogradu, a posebice slovenske ili makedonske političare onoga vremena, unitaristima i velikosrbima. Prilike u Jugoslaviji bile su ipak ponešto složenije. Još su na nekoliko mjesta tvrdnje prekrute i "zatvorene" (stranice 192 ili 200, primjerice), a bilješka 231 očito je napisana po sjećanju, pa tako nije u suglasju s onim što je u svojoj knjizi o Hladnom ratu Bekić napisao 1988. godine (vidi tamo na stranici 26). Posljednje, najkraće, ali i duboko dramatično vrijeme Domovinskog rata ponovo je iznijansiranije, uvjerljivije.

Biografije obično dobivaju važni ili popularni ljudi. Biografija umjetnika koji je stvarao goleme državne projekte, ali nije bio političan, napisana od osobe koja nije povjesničar umjetnosti, ali povijest Hrvatske nastoji objasniti kroz kontroverznu umjetničku figuru, izvanredno je bibliografsko pregnuće. Dolazi nekako na početku p(ri)obuđenog zanimanja Hrvata za biografije uopće, a otvorila je niz važnih pitanja iz naše povijesti. Aktualna je, jasna i zanimljiva. Darko Bekić je i djelatan diplomat, ali i odličan povjesničar.

Tvrtko Jakovina

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LX
Zagreb 2007.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LX, str. 1-401, Zagreb 2007.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb